

**ОКО ДВА ИЗРАЗА
ИЗ »ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА«**

БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ

UDK: 808.61/.62—31

Филозофски факултет Никшић

Изворни научни рад

1. Има у Његошеву језику ријечи, синтаксичких спојева па и цијелих реченичних обрта којима није лако прозрети семантичку вриједност. Сви тумачи Његошева стиха имали су проблема при коментаришању многих мјеста из његова *Горског вијенца*. Направили бисмо позамашну библиографију када бисмо набрајали све интерпретаторе Његошева стиха. И сасвим је разумљиво што се толико писало и пише о Његошу и његову језику, а и сами смо више пута навраћали на поједине Његошеве стихове, синтагме и лексеме и дали скроман допринос лингвистичким тумачењима Његошева стиха.

Овога пута прихватили смо се задатка да погледамо и у кратким потезима прокоментаришемо још двије лексеме из Његошева језика. Ријеч је управо о добро знаним и међу коментаторима познатим ријечима:

чепукати / Објесио пушку о рамену,

па чепука, тамо и овамо, / ГВ, 401—405.

и *свијет* / Не кће Србин издати Србина,

да га свијет мори пријекором, / ГВ, 1051—1052.

Ето, на први поглед ништа необично — двије ријечи из свакодневне комуникације и добро познате свагдашњем нашем језику. Па, ипак понеки аутори мистификују њихову семантичку вриједност, компликујући чињенице и тамо гдје не би требало да има ни најмањих неспоразума без обзира на сву сложеност лексичке валентности Његошева стиха.

Не улазећи у полемике, овај рад треба схватити као покушај представљања поменутих израза у онаквом свјетлу у каквом они јесу.

2. У Зборнику за филологију и лингвистику XXII/2 дао је, на примјер, А. Младеновић, поред мноштва примједби на Банашевићеве коментаре Његошева *Горског вијенца*, и следеће двије:

»а) Глагол *чепукати* у 405 стиху (па чепука тамо и овамо) не значи па се шета, како Банашевић наводи (стр. 203), већ овај глагол има значење ситно корачати, шеткати се, како ово друго доносе М. Стевановић и Р. Бошковић.«

»б) Реч *свијет* у 1052 стиху (да га свијет мори пријекором) Банашевић непотребно објашњава са народ јер та реч с тим значењем није само често употребљавана у Црној Гори (стр. 269) већ је са семантичком вриједношћу људи, народ, широм присутна у нашем данашњем књижевном језику, те, самим тим, њена нејасност не долази у питање.«¹

3. Ми се сада питамо — Какво је право значење наведених лексема у Његошевим стиховима?

Да бисмо одговорили на ово питање, даћемо најприје основне податке о наведеним лексичким јединицама које доносе наши рјечници.

У *Рјечнику хрватскога или српскога језика* ЈАЗУ поменуће двије ријечи тумаче се на сљедећи начин:

— *Чепукати, чепукам*, имперф. дем. *чепати*, али има и особита значења.

а) У пренесеном смислу као ходити полако корачајући.² И ту се наводи као поткрепљење поменутом значењу стих из Његошева *Горског вијенца* о коме је овдје ријеч.

— *Свијет*, лок. *свијету*.

Послије доста опширне етимологијске анализе, па затим набрајања у каквим се све формама јавља у словенским језицима и у којим је све рјечницима нашим забиљежена, даје се широк спектар њених семантичких вриједности с напоменом да се »различна значења ријечи *свијет* преливају из једнога у друго«. А она су сљедећа:

а) Све, што опстоји; васиона, свемир.

б) Небеско тијело а) уопће; б) Земља (као небеско тијело).

ц) Земља са свим својим појавама а) уопће; б) *свијет* у свези с придјевима; ц) *свијет* у различним узречицама /фразама/; е) *свијет* као појам за мјеста, крајеве и земље, који су далеко изван чије уже логике.

д) Континент, копно.

е) Крај, покрајина, држава, земља.

ф) *Будући свијет, онај свијет, небески свијет, други свијет*, т. ј. стан душа послије смрти према учењу многих религија.

г) У метонимијском смислу узима се за људе.

За сва значења и све значењске нијансе даје се довољно потврда из језика писаца, писаних докумената и народних говора.³

У *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске налазимо сљедеће податке:

¹ А. Младеновић. Неке напомене уз Банашевићево издање »Горског вијенца«, Зборник за филологију и лингвистику XXII/2, 238.

² *Рјечник хрватскога или српскога језика*, ЈАЗУ књ. I, 942.

³ *Рјечник хрватскога или српскога језика*, ЈАЗУ књ. XVII, 266—269.

— *Чепу̀кати*, -ам и *чепу̀кати*, *чепу̀кѧм* несврш. покр. *полако ходати, газити*; исп. *чепати* (2). — Оре за мостом, а снаха му чепука за њим и баца у бразду сјеме. Љуб. Овим стазама можда чепукаше Шеноин Млади господин. Матош.

— *Свѣт*, ијек. свѣјет

1. а. Свеукупност свих форми материје, свега што постоји; земаљска кугла са свим оним што на њој постоји: *постанак света*. б. васиона, космос; звездани систем, галаксија; поједино небеско тело. в. фил. целокупна стварност, све што постоји и материјално и духовно као објекат сазнања.

2. а. Посебна група појава или живих бића у природи; б. свеукупност факата разних физичких или психичких манифестација, појава.

3. а. Свеукупност држава и народа који их насељавају; б. људи. народ; в. средина у којој се неко налази, друштво у коме се креће.

4. Дневна светлост, дан.

И овдје су, разумије се, значењске нијансе потврђене одговарајућим примјерима.

Рјечник Вука Стеф. Караџића даје нам податке:

— *Чепу̀кати*, -кам, в. имперф. дим. в. *чепати*.

— *Свијет*, м (лок. свијету) /јуж./, 1. die Welt, mundus, оде у бијели *свијет*; из бијелога *свијета*, 2. Leute (franz. du monde), Wenge, multido: навалио *свијет*; бјеше ли много *свијета* код манастира? од *свијета* нијесам могао да приступим. 3. онај или они свијет, jene Welt, alia vita /post mortem/:

Нуто мајко аспе по рукама,

Гле цвијета од оног *свијета* —

4. Das Tageslicht, dies, cf. свѣт:

Од вечера до *света*,

а од *света* до века.

Речник Његошева језика биљежи сљедеће одреднице уз помену-те двије рјечи:

— *Чепу̀кати*, *чепукам*, несврш. *полако се кретати, ходати, шеткати се*.

— *Свијет* 1. обично у множини: небеска тела; планете; васиона, космос. 2. а. земља, кугла земаљска; сви народи на земљи. б. земље и народи кугле Земљине ван сопствене домовине, иностранство. 3. а. народ; народне масе. б. човечанство, људи. 4. друштво, јавност. 5. одређени већи или мањи скуп људи, одређена средина. 6. а. све видљиво око нас, све што нас окружава. б. скуп појава човекове средине.

Богатом грађом поткријељене су све значењске нијансе наведених лексичких јединица.

4. Наведени подаци сами за себе јасно говоре да ни овим ријечима не треба прилазити тако једнострано, тј. свести на то да, на примјер, *чепукати* у Његошеву стиху значи »ситно корачати, шеткати« и сл.

Добро је урадио Н. Банашевић што се није освртао на опширне коментаре А. Младеновића, јер нема ништа необично ни специфично у коментарима Н. Банашевића у вези са датим ријечима да би распламсавао полемику какву Младеновић иницира. Напротив. Ево како Банашевић каже када је ријеч о 1052. стиху и лексеми *свијет* (да га свијет мори пријекором): »... *свијет* — реч често употребљавана у Црној Гори у значењу народа, који суди о свачијим поступцима (Шта ће свијет рећи? значи: Шта ће људи о томе говорити).«

Шта сад? Прво. Ту се код Н. Банашевића заиста нигдје не говори да се та ријеч употребљава само у Црној Гори, како то рече Младеновић, нити пак каже да она није присутна и у данашњем књижевном језику, што нам представља Зборник за филологију и лингвистику поменутих чланком. Друго. Не дају се коментари Његошева *Горског вијенца* само уз ријечи које су специфичне за народне говоре црногорске, нити их је као такве, колико ја знам, ико давао. Лијепо је, додуше, и тако нешто признати Црној Гори и Црногорцима, али је то у овом случају заиста непотребно. Треба, напротив, знати да је Његошева лексема, као и иначе, дубоко мисаона, изразито јако семантички набојена и да вуче на вишесмисленост; општесрпскохрватска лексема у Његоша има специфичну употребну вриједност.

Али, оставимо то и пређимо на конкретности у вези са семантичком вриједности лексема о којима је ријеч.

Као што се види из података које нам пружају наши рјечници, за глагол *чепукати* предвиђено је неколико значења, а за лексему *свијет* даје се повећи сноп семантичких вриједности. Не значи сада да се између мноштва њих мора извући по једно значење и приписати Његошевим стиховима. Напротив. Прво. Треба утврдити да случајно нема по која значењска нијанса необухваћена поменутих рјечницима, па затим успостављањем свих могућих значењских нијанси у Његошеву стиху вршити селекцију између могућих и немогућих. Групу могућих значењских нијанси подвргнути строгој контекстуалној селекцији уз добро и јако лингвистичко, и то прије свега социолингвистичко и психолингвистичко, објашњење. Таквим супротстављањима и селекцијом иде се врло егзактно све дотле док се не утврди оно стварно — Његошево.

Ако се иде тим путем, лако се примјећује да *шетати* и *шеткати* могу да имају исту значењску вриједност, а разлике су им данас узане, уколико их има, више на дужину стазе и успореност односно брзину, а мање на ситно и крупно корачање, како то А. Младеновић тражи да буде. Чепукати и шеткати изједначили су своје семантичке вриједности, а са њима се једначи и глагол *шетати се*. Дакле, *чепукати* може

да буде *шетати*, како то каже Банашевић, али уз наведени Његошев стих потребно је додати још и *нервозно се шетати*. То тражи, прије свега, лингвистичко контекстуално окружење поменутог стиха са овом лексичком јединицом. Једино се *чепукање старог оца Брунцјевића* може свести на *нервозно шетање* или *шетукање*.

Потребно је било и за ријеч *свијет* прећи исти пут као за *чепукати*, и то прије свега због тога што се ова ријеч јавља са више значењских нијанси, без обзира на то што све оне не могу стећи право употребне вриједности у Његошеву стиху при поменутом методу провјеравања и испитивања. Али, довољно је што могу неколике значењске нијансе, па да анализе оду кривим путевима. И добро је урађено што је стих коментарисан и објашњен, па према томе ни ту Банашевић не гријеша, иако бисмо ми овдје само додали да се у Његоша мисли на *народ уопште, народне масе*, како је уосталом објашњена ова ријеч и у *Речнику Његошева језика*⁴, без опредјељења за овај или онај народ.

SUR DEUX EXPRESSIONS DE »GORSKI VIJENAC«

Résumé

Le travail a pour objet des interprétations de lexemes *čepukati* et *svijet* dans »Gorski vijenac« de Njegoš. L'objectif du travail est de rendre ces interprétations plus claires et plus précises.

⁴ *Речник Његошева језика* (ред. М. Стевановић), 265—267.